

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ
ОХРИДСКИ“ ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 87

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF LAW

Volume 87

ЗА НЯКОИ ПОРОЦИ НА СЪДЕБНИТЕ РЕШЕНИЯ, ОТНОСИМИ КЪМ ТЯХНАТА НИЩОЖНОСТ

АНЕЛИЯ МИНГОВА

Катедра „Гражданскоправни науки“

Резюме: Студията разглежда някои специфични пороци на съдебните решения в светлината на разбиранията на юриспруденцията относно изискванията за тяхната валидност. В критичен план са обсъдени съществуващите в съдебната практика раз решения и са предложени аргументи, които обосновават необходимостта от промяна в изводите относно значението на разглежданите недостатъци за порочността на съдебното решение. Целта на изследването е да провокира правната теория към задълбочен анализ, който да доведе и до промяна в съдебната практика.

Ключови думи: съдебно решение, постановяване на решение, подписване на решение, обявяване на решението, пороци на съдебното решение, нищожност на съдебното решение.

* Професор по гражданско процесуално право в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски“, доктор по право. Ръководител на Катедра „Гражданскоправни науки“. * Professor in Civile Procedure at the Faculty of Law, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Ph.D. Head of Department Civil Law Sciences Chair.

FOR SOME DEFECTS IN COURT DECISIONS, RELEVANT TO THE INVALIDITY

ANELIYA MINGOVA*
Civil Law Sciences Chair

Abstract: The study analyzes the specific defects in the judgment given in the light of the concept of its invalidity. The case-law has been critically examined and arguments have been put forward for the need to reconsider it. The purpose of the essay is to provoke the legal theory in order to achieve a unified understanding of the invalidity of the court acts, by building a complete and homogeneous structure of the defects that determine it.

Keywords: court decision, decision rendering, signing of decision, announcement of the decision, defects of the court decision, invalidity of the court decision.

I. Понятието за нищожно решение у нас не е в ползването на законодателя и не е предмет на конкретна законова разпоредба. По традиция изясняването му принадлежи на процесуалната теория и на съдебната практика.¹

Процесуалната ни теория относно нищожността на съдебните решения, върху достиженията на която се изгражда позитивната законова уредба и върху която се гради съдебната практика, е представена най-вече от фундаменталния труд на проф. Сиянновски „Абсолютна нищожност на съдебните решения“, публикуван преди 90 години в сп. Юридическа мисъл. Този труд съдържа богато аргументирана теза, че нищожните решения според величината на дефекта, от който страдат, могат да бъдат обособени като отделна група порочни съдебни решения. В този труд проф. Сиянновски оборва един по един аргументите на противниците на съществуването на нищожни съдебни решения. Става дума за пороци с фундаментално значение, които не позволяват постановеното решение изобщо да породви своето правно действие, дори да е станало необжалваемо – защото „не формалната законна сила, т.е. неа

¹ Този подход не е чужд и на други процесуални системи – в съответната литература по въпроса се посочва, че обикновено пороците, обуславящи невалидността на съдебните решения се включват в обхвата на основанията на средствата за атакуването им благодарение на достиженията на науката и юриспруденцията: вж. напр. **Fashing**, Hans. Lehrbuch des österreichische Zivilprozessrecht. Wien, 1991, S. 887; **Ballon**, Oskar. Einführung in das österreichische Zivilprozessrecht Streitiges Verfahren. Leykam, 1993, S. 210. Нещо повече – фундаменталното им значение за съществуването и последиците на съдебния акт, което ги обособява и откроява от останалите му пороци, обуславят и разбирането, че проверката им от по-горната инстанция трябва да предхожда проверката за останалите и да се извършва наред с предварителната проверка за самата допустимост на подадената жалба, вкл. в закрито заседание с определение. вж. **Buchegger**, Walter, Astrid **Diexler**, Richard **Holzham**

такуемостта прави решението задължително за страните и съда“ и „не тя е, която снабдява същото с онова действие, което се нарича изпълняемост“.² Не обжалваемостта на решението не може да заличи порока, от който решението страда – т.е. става дума за толкова съществени нарушения в правораздавателната дейност, при които „дефектът продължава да съществува“ и след изчерпване на способите за обжалване на решението. Именно фундаменталният характер на такива дефекти разрушава правораздавателния акт в самата му същност като израз на държавна воля (Силяновски, кн. 1, с. 49–50). Нищожността надделява над необжалваемостта. Решението не поражда последици, не може да настъпи нито едно от действията на силата на пресъдено нещо, вкл. непререшаемостта на правния спор като част от тази сила. Както казва проф. Силяновски „формалната законна сила може да настъпи и без да е настъпила материалната такава“, защото неформалната законна сила „придава на решението силата на присъдено нещо“.³

В основата на съвременните разбирания за обсега на пороците, които правят решението нищожно стои разбирането, че за намирането на „ясен и точен критерий“⁴ трябва да се изхожда от публичноправното му естество като властнически акт, което не позволява пороците, обуславящи нищожността му да бъдат приравнявани с тези при частноправните сделки. Проф. Силяновски ни дава до господстващия и днес извод, че за да е валидно, съдебното решение трябва да съществува като държавен акт, т.е. – трябва да съдържа всички съществени белези, които го идентифицират като такъв. По традиция, законът не съдържа определение на понятието за съдебно решение, той обаче предвижда условия, „чиято съвкупност образува понятието за съдебното решение“.⁵

Позитивната регламентация на нищожните решения идва с реформата на ГПК от 1983 г. (ДВ, бр. 28 от 1983 г.), като в чл. 209 са посочени способи те за тяхното атакуване. Така законът отграничава нищожните съдебни реше

² **Силяновски**, Димитър. Абсолютна нищожност на съдебните решения. – *Юридическа мисъл*, 1928, № 1, с. 49. Извън сериозното научно изследване още на проф. Силяновски, нищожното решение е обект на кратък поглед в учебните курсове на проф. **Сталев**, вж. напр.: *Българско гражданско процесуално право*. 6. изд. София: Сиела, 2000, с. 475–477; вж. също **Корнезов**, Л. Касационно производство. София: Софи-Р, 1998, с. 61–68; В някои коментарни издания на промените в уредбата по действащия ГПК проблемите на нищожните решения се отбелязват във връзка с правомощията на съда при обжалването им. На въпросите относно атакуване на нищожните съдебни решения се спира **О. Стамболиев** в своята статия: *Атакуване на нищожни съдебни решения по граждански дела*. – *Правна мисъл*, 1983, № 6; В монографията ми: *Въззивно и касационно*

обжалване на съдебните решения. София: Софи-Р, 1999, с. 89-96, аз също накратко се спирам на тези пороци на решението, които представляват основания за неговото обжалване като нищожно. Така че, нищожното съдебно решение продължава да чака своя изследовател.³ **Силяновски**, Димитър, цит. съч., с. 51.⁴ **Силяновски**, Димитър, цит. съч., с. 55.⁵ Така **Силяновски**, Димитър, цит. съч., с. 67.

154

ния от останалите, като отделен вид порочни актове на съда. Излишно е да се сочи фактът, че в тази регламентация косвено се отразява и разбирането на за конодателя за фундаменталния характер на пороците, водещи до нищожност, след като, за разлика от останалите видове порочни решения, при нищожните се допускат още два способа за тяхното атакуване – иск и възражение. От регламентацията следва и другият важен извод – нищожното решение подлежи на прогласяване, което отразява в законов порядък разбирането, че то не е годно да породи правни последици съдебен акт.

Може да се обобщи, че **нищожно е това съдебно решение, което противоречи на императивни процесуални законови разпоредби относно условията за неговата действителност като годен да породи правни последици правораздавателен акт. Нищожността на решението сама по себе си не е юридически факт, а правна квалификация на съдебните актове, резултат от конкретни пороци, които винаги представляват нарушения, извършени от правораздавателния орган при прилагането на конкретните законови разпоредби, обуславящи валидността на решението.**

II. Факт е, че през годините – при действието на ГПК (ДВ, бр. 59 от 2007 г.), както и на ГПК отм. (ДВ, бр.12 от 1952 г.) – въпросът за нищожността на съдебните решения е бил в центъра на вниманието на няколко тълкувателни акта на върховната съдебна инстанция. Това сочи, че развитието на законодателството и процесуалните отношения при осъществяване на правораздаването по конкретните дела може да доведе до въпроси, свързани с критериите за постановяването на валидни съдебни решения, което само по себе си е предизвикателство и към процесуалната теория. Въпреки това, обаче, нищожните решения продължават да бъдат извън предмета на процесуалните изследвания.

Мотивите към Тълк. реш. № 1/2012 г. по Тълк.д. № 1/2011г. на ОСГТК на ВКС започват така: „Както в доктрината, така и в съдебната практика се приема, че е нищожно съдебно решение, постановено от ненадлежен орган или в ненадлежен състав, извън правораздавателната власт на съда, не в писмена форма, абсолютно неразбираемото решение или неподписаното решение.“ Разбира се, предметът на това тълкувателно решение е друг и то няма за цел да даде изчерпателно изброяване на всички хипотези, при които съдебното

решение би било нищожно.

Наистина, нищожните решения са малка част от порочните съдебни актове, с които приключва исковото производство. Въпреки това, интересът към тях се провокира от отношението на законодателя, отразяващо в законова форма нетърпимостта на правовия ред – нищожните решения не са в състояние да породят валидни защитно-санкционни последици, нищожността трябва да

155

бъде прогласявана служебно в рамките на инстанционността при разглеждане на делата, а освен това срещу тях законът предвижда и възможност за защита по исков ред безсрочно или чрез възражение.

Ако проследим действащата законова уредба, която, впрочем, не се отличава от тази по посочения ГПК отм., можем да направим извода, че законът регламентира нищожните съдебни решения в три посоки. Първо, той обособява нищожните решения като отделен вид порочни решения, като ги отделя от другите два вида – недопустими и неправилни. Второ, законът съдържа регламентация на способите за тяхното атакуване – въззивно и касационно обжалване, както и иск, респ. възражение за установяване на нищожността. Трето, правната уредба посочва последиците от постановяването на едно нищожно съдебно решение – то не е годно да породя защитно-санкционни последици, защото не е валиден съдебен акт, поради което нищожността следва да бъде прогласена (обявена). Ако съпоставим обаче, правната уредба и на останалите два вида порочни съдебни решения, можем да направим извода, че регламентацията относно недопустимите и неправилните косвено се отнася и до нищожните решения. Достигането до този извод се дължи на следните разсъждения. Законодателят проявява нетърпимост към всички съдебни решения, при които е налице порочно формирана воля, затова правната уредба обхваща всички видове пороци, от които тази воля може да е засегната. Всеки отделен порок може да бъде подведен и систематизиран в една от тези три групи порочни решения, понятията за които законът терминологично обозначава като нищожни, недопустими и неправилни.

Пороците, обуславящи неправилност на решенията, са обхванати чрез изчерпателно изброяване на причините, обусловили неверни фактически и правни изводи, обозначени като „основания за отмяна“. От друга страна, законът посочва отделни пороци на решението, които водят до недопустимост на решението, без тези пороци да са изчерпателно изброени (чл. 270, ал. 3 и 4). В тази връзка е важно да се уточни, че указания за третирането на съдебните решения като неправилни или недопустими при конкретни пороци се срещат на различни места в уредбата – напр. безспорно е, че хипотезите, включени като пороци в разпоредбата на чл. 303, ал. 1, представляват основания за не

правилност, докато постановеното решение по образуваното второ дело между същите страни и със същия предмет, би било недопустимо (арг. чл. 126, ал. 1). Също така, недопустимо би било и решението, което съдът е постановил, въпреки валидното разпоредително действие на ищеца с предявения иск (арг. чл. 233, изр. 3-то).

Въз основа на горното може да се обобщи също, че пороците, които могат да обуславят нищожност на съдебното решение, са всички останали, които не водят до недопустимост или неправилност на формираната воля на съда. Законът не съдържа нито изчерпателно, нито дори примерно посочване на

156

такива пороци, при които формираната воля би била невалидна. Затова изводът, който се налага, е, че нищожността на решението може да бъде изведена негативно – нищожни са тези решения, при които допуснатият порок при формирането на съдебната воля не обуславя тяхната недопустимост или неправилност.

Това изложение няма за цел подробното анализиране на отделните пороци, които обуславят нищожност на постановеното съдебно решение. В голямата си част те не предизвикват проблеми в правоприложението и могат да бъдат обхванати и систематизирани в няколко групи: а) нарушения на императивни разпоредби, които представляват основа на правовия ред; б) пороци в действията при постановяването на решението; в) нарушения, свързани с липсата на юрисдикционна компетентност на органа, издал решението; г) на длежност на органа, постановил решението; д) липса или неспособност на страна в производството; е) липса на изискуемата от закона форма; ж) абсолютна неразбираемост и невъзможност за тълкуване на волята.

В развитието на законодателството, теорията и съдебната практика от носно нищожните решения, обаче има развитие – възгледите се променят. Отношението към тази група порочни решения води до промени в няколко посоки. През годините търпи развитие регламентацията на процесуалните възможности за въздействие върху нищожното решение. Развитие търпи и отношението към отделни видове пороци на решението, което води до промяна в изводите относно тяхното значение за правните последици и оттам – до промяна в квалификацията и систематизацията им сред видовете порочни решения. Затова нищожните решения привлякоха вниманието ми в настоящата студия с факта, че през последните години претърпяха известна метаморфоза разбиранията за обсега на пороците, които ги обуславят – оформи се противоречива съдебна практика, което пък породило необходимостта от образуването на тълкувателни дела. Затова предмет на разглеждане тук е само развитието на съдебната практика през последните години по някои спорни откъм прав

ната си характеристика и последици нарушения на процесуалния закон, относими към обсега на хипотезите, обуславящи (или изключващи) нищожността на съдебното решение.

III. Порокът на съдебното решение може да засяга етапа на формиране то на съдебната воля. Съгласно чл. 235, ал. 1 „Решението се постановява от съдебния състав, участвал в заседанието, в което е завършило разглеждане то на делото.“ Практиката на ВКС се ориентира към трайното разбиране, че изискванията на разпоредбата са относими към самия процес на формиране на волята и отклонението от тях прави тази воля невалидна, а решението е негодно да породи правни последици и подлежи на атакуване като нищожно.

157

Впрочем, като нищожно приема такова решение и проф. Силяновски. Спо ред него, ако решението не е постановено от същия състав, който е изслушал страните, се нарушава състезателността, което по негово мнение е от фунда ментално значение за формирането на валидна воля по спора.⁶ Дали е така?

Възможните нарушения на разпоредбата могат да варират в различни хипотези. Възможно е решението да е постановено от състав (или съдия), който изобщо не е участвал в нито един етап от развитието на процеса. Възможно е то да е постановено от състава (или съдията), който е разглеждал делото и е извършвал съдопроизводствените действия от образуването му до провеждането на последното открито заседание, в което съдебното дирене е приключено и са проведени устните състезания. При разглеждане на делото от трима съдии е възможно също така, нарушението на разпоредбата да засяга само един от членовете, а не целия съдебен състав. Доколкото правилото изисква пълна идентичност на органа, постановяващ решението с този, приключил разглеждането му, последиците от нарушаването му би трябвало да са еднакви. Ясно е обаче, че става дума за различни по интензитет пороци. Трябва ли във всички случаи съдебната воля да се обявява за невалидно формирана? Може ли да се сложи знак за равенство между различните хипотези?

Въпросът е дали изискването на чл. 235, ал. 1 засяга в неговата основа понятието за „надлежност“ на органа, постановил решението. Струва ми се, че това понятие има други белези. Надлежен е органът (едноличен или състав), когато в него участват лица, които имат (придобито е по законоустановения ред и не е прекратено по предвиден в закона ред) съдийско качество. Нищожно е решението, постановено от съдебен състав, в който дори един от членовете му не е придобил и към този момент е загубил съдийското си качество. Нищожно е решението, когато то е постановено еднолично, при условия, че

делото следва да се реши от съдебен състав. Нищожно е решението, постановено от двама, вместо от трима съдии. Във всички тези случаи е налице порок във формирането на надлежен да реши спора правораздавателен орган. В тези случаи постановилият решението няма статус на правораздавателен орган, който може да формира валидна правораздавателна воля. Незаконен ще бъде и органът, формиран от трима съдии, дори когато един от тях правораздава в съдийско качество, но чиято правораздавателна компетентност има друг район на действие.⁷

Разглежданата тук хипотеза обаче, е различна от описаните по-горе. При нея не са нарушени изискванията на закона към лицата, които им придават съдийско качество и произтичащата от това материална и териториална компетентност да правораздават. В разглежданата хипотеза са нарушени изисквания на закона, които имат друга цел и друго оправдание. Както вече посочи

⁶ **Сияновски**, Димитър, цит. съч., кн. 2, с. 177. ⁷ Срв. изследваните от Димитър **Сияновски** хипотези, цит. съч., с. 78–87.

158

хме, и проф. Сияновски извежда нищожността от нарушаване на принципа на състезателност. Смисълът на чл. 235, ал. 1 става ясен и след като проследим развитието на законодателството ни през последните десетилетия.

По-старата практика за неправилност на решението при действието на ГПК отм. в този случай се основа на разпоредбата на чл. 208, ал. 3, в редакцията към изменението му от 1983 г. (ДВ, бр. 28 от 1983 г.), която относно разглежданата хипотеза гласи: „Второинстанционният съд връща делото за ново разглеждане на първоинстанционния съд, ако **отмени** решението на някое от следните основания:

а) решението е постановено или подписано от съдия или съдебен заседател, който не е взел участие в разглеждане на делото или е следвало да бъде отстранен съобразно чл. 12.“

При тази редакция на чл. 208, ал. 3, б. „а“ ГПК (отм.), въведена с измененията от 1983 г., е постановено и ППВС № 1/1985 г., което в т. 11 приема следното:

„Гражданският процесуален кодекс с изменението му от 1983 г. възприе, че в три хипотези на конкретно посочени процесуални нарушения в чл. 208, ал. 3 ГПК делото трябва да се върне за ново разглеждане от първата инстанция. В тези случаи са нарушени основни съдопроизводствени принципи и процесуални права на страната, поради което недостигът може да се отстрани с повторното им извършване от първоинстанционния съд.

Според чл. 208, ал. 3, б. „а“ ГПК делото се връща за ново разглеждане, когато решението е постановено или подписано от съдия или съдебен

заседател, който не е взел участие в разглеждането му. Аналогичен е и случаят, при който то в разглеждането на делото и постановяването на решението е участвувал съдия или съдебен заседател, който е трябвало да се отстрани съгласно чл. 12 ГПК. Няма значение кое от основанията за отстраняване е било налице. Без значение е дали страната е правила отвод.“

Очевидно промяната в практиката идва след въвеждането на триинстанционното обжалване с голямото изменение на отм. ГПК (ДВ, бр. 100/1997 г.). Тогава отпадат т.нар. абсолютни „основания“ за неправилност, при които делото след отмяна се връща за ново разглеждане на първоинстанционния съд. Ако след 1997 г. (а и при действащата уредба) би се поддържало разбирането, че при това нарушение е налице неправилност, то поради липсата на пороци, при които след отмяната на обжалваното решение делото се връща за ново разглеждане на първата инстанция, въззивният съд трябва да се произнесе сам по съществото на спора. От цитираното ППВС личи разбирането, че делото трябва да бъде отново разгледано по същество от първата инстанция, доколкото се твърди, че са били нарушени „основни съдопроизводствени принципи и процесуални права на страната“. Въпреки това е ясна тезата, че решението подлежи на отмяна – т.е. порокът сочи на неправилност.

159

Мисля, че разбирането, че в случая делото трябва да се върне за разглеждане по същество на първата инстанция, произтича от характера на двуинстанционното обжалване по ГПК отм. преди промяната от 1997 г. Въпреки че с годините в закона се очертаваше тенденция към въззивност на обжалването,

самата двуинстанционност на производството лишаваше втората инстанция от типично въззивния ѝ характер. Напротив, въпреки промените, основната функция на обжалването при съществуващата двуинстанционна система бяха контролно-отменителни.

С въвеждане на триинстанционността в гражданското правораздаване и регламентиране на второинстанционното производство като въззивно по своя характер, правата на страните, от упражняването на които те са били лишени, ще бъдат защитени от въззивния съд като втори съд по същество, поради което връщането вече не е оправдано и необходимо. В този случай недостатъкът се компенсира от въззивния съд. Що се отнася до същото нарушение, допуснато от самия въззивен съд при постановяване на решението (каквато всъщност е и уредената хипотеза в чл. 235, ал. 1) доколкото се говори за съдебен състав,

то промяната на подхода също не е обоснована, доколкото при касационното обжалване ВКС след отмяната ще върне делото, за да се извършат от съда по

същество тези съдопоризводствени действия така, че да се спази изискването на чл. 235, ал. 1.

Проблем не би следвало да има в случаите, когато принципно въззивното решение е годен предмет на касационно обжалване, тъй като при посочения порок би могла да се защити тезата, че става дума за „очевидна неправилност“ по смисъла на чл. 280, ал. 2, пр. 3, което би позволило положителен извод за допускане на касационната жалба с определението на ВКС по чл. 288.

Съмнения обаче, може да има тогава, когато въззивното решение е не обжалваемо. Излиза, че този порок не може да бъде атакуван. Дали това не е в основата на аргументацията, че става дума за нищожност? Защото тогава, ако решението продължава да се третира като неправилно, няма как да бъде атакувано решението на самия въззивен съд, респ. решения на ВКС, постановени по чл. 293, ал. 3 или чл. 295, ал. 1, които са необжалваеми, докато ако се приеме тезата, че порокът води до нищожност, остава искът и възражението по чл. 270, ал. 2?

Тези съображения ми се струват несъстоятелни. Промяната в регламентацията на вида и допустимостта на различните процесуални средства за защита (инстанционни и извънредни) срещу порочните съдебни актове, не може да бъде основание за трансформация на разбиранията за тежестта и идентичността на определено нарушение, допускано от съда, което да променя мястото му в системата на порочните решения и която да бъде основание за промяна в приложимостта на процесуалните средства, определяни въз основа на до сегашното му третиране. Ако би било така, то лесно може да се стигне до

160

абсурдната ситуация да бъде заличена границата между различните видове порочни решения, като срещу всеки порок на съдебните решения, независимо от неговия вид, тежест и отражение върху защитно-санкционните резултати, биха могли да бъдат приложими всички уредени от закона способности за защита.

Затова с този подход на съдебната практика трудно мога да се съглася. Всъщност, изразеното разбиране за нарушена състезателност в процеса, се изразява в неучастието на постановяващия решението състав в тази състезателност, а не изобщо нейното непровеждане. Следователно, нарушават се изискванията за устност и непосредственост при разглеждането на делото. Тяхното нарушаване затруднява възможността за обективна, всеоткривателна и пълна интерпретация на събраните доказателства при формиране на съответстващи на събраните доказателства фактически изводи, защото не се основава на личните впечатления на съдията (респ. на съдебния състав) за извършените

процесуални действия. Личното участие на съдията (съдебния състав) обезпечава установяването на истината относно релевантните факти, а оттам – и законосъобразното им субсумиране под нормативните правила, които същият орган издирва, тълкува и прилага. Изискването на чл. 235, ал. 1 сочи на съдебния състав (което се отнася в равна степен и до едноличния съдия), който е „участвал в заседанието, в което е завършено разглеждането на делото“. Важно е обстоятелството, че законът посочва последното открито съдебно заседание. Това е така, защото именно в него са извършени последните съдопроизводствени действия на съда и страните, необходими за разясняването на делото, което обуславя възможността съдебното дирене да приключи и да се проведат устните състезания. Именно в това последно заседание участващият състав или едноличният съдия, за да приемат делото за разяснено, съобразно чл. 149, ал. 2, по необходимост са обобщили всички извършени до този момент съдопроизводствени действия и имат цялостен поглед върху развитието на производството. Това е презумпция за „познаване“ на делото и гаранция за постановяване на правилно решение.

По мое мнение, именно осигуряване постановяването на правилно решение е целта на разпоредбата. Отклонението от законовите изисквания трябва да се разглежда във връзка с опасността да не бъде постигната целта, вложена в тях. Ако целта е правилност на фактическите и правни изводи, то и нарушаването на правилото трябва да се разглежда като индигия за неправилност, а оттам и квалифицирането му като порок, който представлява основание за отмяна.

В резултат на изложеното мисля, че разбирането, че неспазването на изискванията на чл. 235, ал. 1 обуславя нищожност на решението, не отчита обстоятелството, че при действието на разпоредбата на чл. 187 ГПК отм., има съвсем идентично съдържание, този порок беше посочен изрично като основание за неправилност и отмяна на решението с посоченото по-горе изменение на

чл. 208, ал. 3, б. „а“ в ГПК, отм. от 1983 г. Последващото отпадане на правило то на чл. 208, ал. 3, б. „а“ не е свързано с промяна в разбирането за квалификацията на нарушението, а с въвеждането на триинстанционност при разглеждане на делата, с въззивния характер на второинстанционното производство, както и с различната уредба относно правомощията както на въззивната, така и на касационната инстанция при отмяна на неправилните решения.

IV. Внимателният прочит на чл. 235, озаглавен „Постановяване на решение“, във вр. с чл. 21, озаглавен „Съвещание“, води и до няколко други интересни извода.

1. Първият от тях е, че за да е налице валидно съдебно решение, е необходимо кумулативното наличие на три елемента – формиране на правораздавателната воля, нейното документиране и обявяването на акта в съдебния регистър по чл. 235, ал. 5. Липсата на всеки от тях всъщност трябва да означава липса на решение като властнически правораздавателен акт. Постановвяването на съдебното решение започва с формирането на волята на състава, респ. съдията, приключил разглеждането на делото, и трябва да стане по правилата на чл. 21, ал. 1–5, чрез провеждане на съвещание, с тайно гласуване, с мнозинство на гласовете, при спазване на условията и поредността, предвидени там. Следващият етап от постановвяването на решението включва изготвяне и подписване на документа, в който правораздавателната воля се удостоверява. Формата и съдържанието на документа са уредени в чл. 235, ал. 4, 236, както и в чл. 21, ал. 6, които съдържат и някои допълнителни указания относно подписването на решението. От буквалното, систематическо и логическо тълкуване на чл. 235 следва, че постановвяването на съдебното решение включва и факта на неговото обявяване в публичния регистър на съдебните решения към съответния съд. С обявяването на съдебното решение, то се обособява като правна реалност, става годен да породи защитно-санкционни последици източник. От този момент то е налице в правния мир. Че обявяването е част от фактическия състав на решението и съставна част от постановвяването му, следва ясно от разпоредбата на чл. 246, който сочи именно обявяването като момент, след който правораздавателната власт на постановилия решението съд е изчерпана, защото едва след обявяването на решението настъпва неговата неоттегляемост – съдът, който го е постановил, „не може сам да го отмени или измени“. Постановвяването на решението е част от динамичния фактически състав, какъвто представлява исковото производство, последният елемент, който го завършва и с който то приключва пред съответната инстанция. В това отношение не се налага промяна, произтичаща от уредбата

нормативно основание за отклонение от изразените в процесуалната ни теория разбира ния за същността на съдебното решение и елементите от фактическия състав при неговото постановяване, убедително аргументирани от проф. Сталев. В своите учебни курсове, проследявайки хода на процесуалните действия при постановяване на решението, убедително споделя: „Подписването завършва Р (решението – бел.моя) като писмено волеизявление“ и по-нататък: „Макар и да е подписано, Р. е все още незавършено, докато не бъде *обявено*... Обявяването завършва фактическия състав на Р. От този момент то съществува като държавен правосъден акт“.⁸ Същото разбиране за правната същност на решението и елементите от неговия фактически състав споделя и проф. Си ляновски.⁹ И според този автор, до обявяването няма решение, поради което дотогава съдът може да измени или отмени изразената воля.

От своя страна, изградено от тези три елемента, самото постановяване на решението представлява фактически състав, който по-скоро може да бъде квалифициран като статичен. Вярно е, че неговите елементи се намират в логическа темпорална взаимна зависимост и че се осъществяват чрез процесуални действия в рамките на производството, но същевременно, както при незавършените статични фактически състави, липсата на който и да е от тях означава липса на решение. Същевременно е възможно, и няма отклонение от установеното разбиране, че липсващият елемент може да бъде допълнен по-късно и да санира първоначалната му липса (напр. обявеното решение да бъде подписано по-късно). Но липсата в крайна сметка, на който и да е от елементите при постановяване на решението създава една правна привидност, видимост, че валиден съдебен акт съществува. Тази привидност застрашава правния мир, затова няма спор, че и в тези хипотези, привидността може да бъде отстранена чрез процесуалните способности за защита срещу нищожното решение.

2. Всяко от действията, изграждащи постановяването на решението, може да страда от пороци. Трябва да се има предвид, че пороците, допуснати при формиране на волята, трудно могат да бъдат установени. Дали са спазени всички изисквания за провеждане на тайното съвещание и принципите при гласуването, остава скрито, невидимо и затова – трудно установимо. Пороците биха дали отражение при втората част от постановяването – при документиране на формираната воля. Тогава може да откаже да подпише решението този съдия, който например твърди, че волята е формирана без провеждане

⁸ Сталев, Живко. Българско гражданско процесуално право. 4 доп. и прераб. изд.,

София: Наука и изкуство, 1988, с. 293–295. ⁹ Силяновски, Димитър, цит.сч. кн. 2/1928, с. 179, 180.

на съвещание или той самият не е участвал в него. Пороците при формиране на волята с тези при нейното документиране винаги се сливат в случаите на еднолично разглеждане и решаване на делата – формирането на волята при тях е само умозрителна даденост, която сама по себе си няма външен израз извън документа. Поради особеностите на самото „решаване“, неговите пороци се отразяват върху следващите етапи от постановяването на решението и най-вече върху подписването на документа на решението.¹⁰ Именно подписването на документа на решението удостоверява валидността на предходните действия при „вземане на решението“, начина на формиране на изискуемото за валидността мнозинство и т.н.. При положение, че подписването на документа от всички, които са взели участие, е относимо към валидността на втория елемент от постановяването на решението, липсата на подпис на член от съдебния състав, би била индиция за нередност. Затова и законът предвижда хипотези, при които липсата на подпис от един от членовете на състава не опорочава документирането и не се отразява върху валидността на решението (чл. 236, ал. 3).

3. Съдебната практика също е дала своя принос. Напр., с Решение № 30/75г. на ОСГК, ВКС приема, че за валидността на решението са достатъчни подписите на мнозинството (арг. чл. 187, ал. 1 ГПК отм.), с аргумента, че иначе несъгласният с волята на мнозинството член от състава би осуетил постановяването му. В т. 15 от ППВС № 1/85 се посочва, че неподписаното решение може да бъде подписано и след обжалването му, като делото се връща на първата инстанция за отстраняване на този недостатък. Съпоставянето на правната уредба в действащия ГПК с тази по ГПК отм. по тези въпроси, води до извода, че тези становища имат действие и сега и се следват от съдебната

практика.¹¹ По този начин се поставя знак за равенство между хипотезите, при които липсващият подпис се дължи на отказ на съдията да подпише решението и тези, при които липсата на подпис се дължи на други, обективни причини.

След влизане в сила на ГПК от 2007 г. в съдебната практика относно валидността на решението и пороците при неговото постановяване, възникнаха допълнителни проблеми, част от които бяха решени в Тълк.реш. № 1/2012 г. по Тълк.д. № 1/2011 г. на ОСГК на ВКС. В неговия предмет бяха включени два въпроса, отговорите на които бяха следните:

¹⁰ Така, според **Сталев**, Живко, цит.сър., с. 293 „Подписването завършва Р. като писмено волеизявление.“ В това значение на подписа трябва да се разбира и изразът, че „Пре ди подписването няма Р“ и следователно, не е налице противоречие с посоченото по-горе разбиране на автора за значението на обявяването като елемент от фактическия

състав на решението.¹¹ Впрочем, същото разбиране се споделя и от проф. Сталев, вж. цит. съч., 4 изд.

164

„Обявеното по реда на чл. 189, ал. 3, изр. 2 ГПК (отм.) и чл. 236, ал. 3, изр. 2 ГПК съдебно решение, което не е подписано от съдията, който след постановяването му е избран за съдия в друг съд или е в обективна невъзможност да стори това, не е нищожно.“

„Съдебното решение, при подписването на което някой от съдиите е бил избран за съдия в друг съд, не е нищожно“.

3.1. Основополагащата теза при отговора на първия от двата, поставени в тълкувателното дело въпроси, се изразява в разбирането, че обявяването на съдебното решение „не е елемент от фактическия състав на валидно формираната воля на съда“, а има за последица само неговата неоттегляемост (чл. 246).

Според изразеното виждане, преди обявяването му подписаното решение е валидно, следователно – е без значение дали към този момент постановилият решението съдия е член на съответния съд. От мотивите става ясно също, че няма значение как е отпаднало съдийското качество на съдията, както и че когато решението е постановено от съдебен състав, е възможно при обявяването му никой от членовете на състава да не притежава съдийско качество към този съд. Чрез това разбиране обявяването на решението бива изолирано от фактическия състав на решаването на спора. Този подход крие рискове – именно обявяването е моментът, в който съдебната воля излиза от рамките на институцията, обективира се, става публично достояние. Възможно е веднъж взетото решение, да бъде променено преди обявяването му. Всъщност това изрично се упоменава и в мотивите на тълкувателното решение с ясно формулираната теза, че „подписаният текст може да бъде оттеглен“ от съдията, който го е подписал. Но ако във всеки един момент преди обявяването на решението подписаният текст може да бъде оттеглен, всъщност не доказва ли точно обратната теза – че с обявяването на решението не само настъпва първият етап от неговия стабилитет (чл. 246), а че именно то придава на съдебната воля онова качество, което може да я квалифицира като краен съдебен акт, годен да поражда последици?! Не доказва ли всъщност, че именно с обявяването решението престава да бъде просто „проект“?! Възниква и въпросът – а може ли до обявяването да бъде оттеглено и решението, подписано от целия тричленен състав, който го е приел на тайното съвещание, и да бъде заменено с друго? А възможно ли е то да бъде оттеглено и заменено с друго по волята на мнозинството, въпреки несъгласието на третия член на състава, който при първото становище не е бил на особено мнение, при второто вече е, но отказва да подпише втория документ поради съмнение за оказано

неправомерно въздействие? А възможно ли е тази подмяна на първоначалната воля да стане в момент преди обявяването, но именно след като третият член на състава вече е загубил съдийското си качество? Не се ли оказва по този начин лесно подменена вече формираната воля на състава? Как ще се установи, че липсата

165

на подпис се дължи на изгубено съдийско качество, а не е налице подмяна на първоначалната обща воля? Да, вярно е, че тази ситуация би била трудно установима, но тя би била преодоляна, ако обявяването има статута на елемент от фактическия състав на постановяването на решението. Така опасност от подмяна на изразения вот не би имало, защото липсата на съдийско качество ще бъде изискуема към момента на обявяването, когато бива и завършен фактическият състав на решението. Очевидно е, че делото би следвало да бъде възобновено поради невъзможността да се постанови валиден съдебен акт.

3.2. Свързаните с горните, и други въпроси, относно отказа едно решение да бъде подписано, са третиращи в мотивите на тълкувателното решение с разбирането, че отказът е само една от причините за неполагане на подпис от член на състава. Ясно е изразено разбирането, че подписите на останалите двама, при това без да е задължително това да са тези двама съдии, чиято е формираната воля, са достатъчни, за да е налице валиден съдебен акт. Така се елиминира значението на причините за липсата на подпис и според мен, недопустимо се приравняват по значение с оглед валидността на решение то, несъвместими пороци. Вярно е, че воля се формира при мнозинство от гласовете, но е налице законово изискване за подписване на решението и от този съдия, който е останал на особено мнение. След като неговият подпис доказва формираната от мнозинството воля и след като този подпис би могъл да бъде и един от двата подписа, положени в документа, то отказът от подпис ването на решението би следвало да се третира другояче. Третият подпис има собствено правно значение – той удостоверява не само че е формирана воля на мнозинството, а че така формираната воля на мнозинството е валидно формирана, не е манипулирана и няма оказано върху този процес неправомерно въздействие. Това е подчертано ясно и категорично в публикуваното особено мнение към цитираното Тълк.реш. по Тълк.д. № 1/2011 г. на ОСГТК на ВКС: „Няма друг механизъм, който да гарантира съответствие на изготвения от до кладчика писмен проект с приетото в съвещанието решение, освен личния подпис на всеки от участващите съдии.“¹²

Трудно може да се сподели застъпеното в тълкувателното решение виждане, че законът не прави разлика между причините за неподписването. Дори

да се съгласим, че неполагането на подпис не се отразява на валидността на решението, когато се дължи на избирането на член от състава за съдия в друг съд, и тази хипотеза може да бъде подведена под разума на чл. 236, ал. 2, изр. 3, не може да се каже същото за случаите, в които липсата на подпис се дължи на субективни причини и по-конкретно – на отказ решението да бъде

¹² Особеното мнение е подписано от съдиите във ВКС Таня Митова, Любка Илиева, Стойчо Пейчев, Радостина Караколева, Мария Славчева, Мария Иванова, Мариана Костова, Снежанка Николова, Емил Томов.

166

подписано. Естеството на причината за неподписването не може да бъде ирелевантно, когато се обяснява с наличието на вече формирана валидна воля при гласуването в тайното съвещание. Т.нар. „надлежно автентифициране“ на решението чрез подписите на другите двама съдии не може да бъде противопоставено на изрично заявен отказ от третия член на състава. Трудно може в тези случаи да преценяваме валидността чрез простото съпоставяне на наличието на два подписа срещу липсата на един. Защото, ако подписът на всеки един от членовете на състава удостоверява, че воля от мнозинството е валидна формирана, то липсата на един подпис поради отказ може да доказва единствено, че са налице пороци при формиране на волята на мнозинството. Т.е. – поставянето на подпис и отказът от подписване следва да бъдат третираны равностойно и огледално – ако при първата хипотеза се доказва формирането на валидна воля, то при втората – се доказва липсата на такава. Трудно можем да си представим практическа ситуация, при която един съдия би рискувал служебния си статус, своя авторитет и кариерното си изграждане, отказвайки да подпише съдебния документ без да е мотивиран професионално и морално за това. Дори да постъпи така веднъж, трудно би се осмелил да повтори по добен подход. Отказът от подписване на съдебния акт би бил наистина рядко явление, но точно затова няма практическа полза от застъпването на тезата, че и в този случай съдебното решение е валидно постановено. По-скоро би било възможно обратното – зад наличието на два подписа, да се „скрие“ порочно формирана воля. Възприетото като задължително тълкуване крие в себе си риска от това – след като дори отказът на член от състава да подпише решението, не го прави невалидно, лесно можем да игнорираме пороците, от които може да бъде засегнат самият процес на формиране на съдебната воля от мнозинството. Защото този порок може да бъде не във формалното провеждане на съвещание и гласуване, съобразно законовите изисквания, а да се крие в мотивацията на вота на гласувалите еднакво двама съдии.

Дори тълкуването според „буквата“ на закона (срв. чл. 21, ал. 6 и чл. 236, ал. 3) води до извода, че той не приравнява причините за неполагането на подпис – става дума за хипотези, в които съдията „не може“ да подпише ре

шението, които безспорно обхващат всички причини от обективен характер – от „физическо“ и „правно“ естество, каквото е и разглежданото назначаване на съдията в друг съд. Когато причините са от субективен характер, граматически и логически глаголтът, който съответства на липсващия подпис е „не иска“ – т.е. отказва да положи подпис. В този случай е налице изразена воля на отказващия да подпише решението и именно тя идентифицира тази хипотеза като съвършено различен правен казус, относим към валидността на правораздавателния акт.

Задължението за поставяне на подпис от всички съдии е предназначено да докаже формирането на валидна воля при вземането на решение. Но такава

167

задължение не може да съществува в случая, когато съдията твърди наличие то на пороци при формиране на тази воля. Напротив – в тези случаи съдията е длъжен да не полага подписа си под решението. Именно в такова поведение се изразява независимостта на съдията и подчинението му само на закона, прогласено в конституционната разпоредба на чл. 117.

Липсата на подпис поради отказ на съдията да подпише решението трябва да се разглежда като индигия, че е възможно да е налице неправомерно въздействие върху всички или върху някои от членовете на съдебния състав при формиране на неговата воля за решаване на спора. Какво би могло да бъде това въздействие, не е и не може да бъде предмет на разследване в рамките на самото гражданско дело. Ако то съставлява престъпление, би следвало да е предмет на наказателно производство по съответния ред и от съответните за това органи. Пороците при формиране на волята при постановяването на решение могат да бъдат различни – в едни случаи съдията може да е субект на престъпното деяние. Точно така предвижда и чл. 303, ал. 1, т. 2, визирайки като основание за отмяна на влязлото в сила решение хипотезите, когато по надлежния ред се установи „престъпно действие на член от състава на съда... във връзка с решаването на делото“. Но също така, съдията може да бъде обект на престъпно въздействие. Такива са случаите, при които върху неговата воля е упражнено неправомерно въздействие, вкл. чрез извършване на престъпление от трети лица (насилие, измама и пр.). В различните хипотези, установяването на съответното престъпно деяние по надлежния ред може да бъде основание за отмяна на влязлото в сила решение по чл. 303, ал. 1, т. 1 или 2.¹³

Безспорно, правната уредба сочи, че в тези случаи решението не е нищо друго, а неправилно и подлежи на отмяна. Но от това не следва изводът, че всяко неправомерно формиране на волята на член от състава на съда, води само и единствено до неправилност.

Този извод не е верен поради редица съображения.

Чл. 303, ал. 1, т. 1 и т. 2 гарантира законосъобразността на правните по следици на решението образно казано *post faktum*, за да се предотврати проявлението на неговото защитно-санкционно въздействие върху материалните отношения. От тази гледна точка, третирането на такова решение като не правилно е оправдано, доколкото при настъпилата необжалваемост вече сме изправени пред едно решение, което формално е годно за бъде изпълнявано, макар и волята да е порочно формирана. Същественото е, че този порок не е могъл да бъде и не е установен преди решението да стане необжалваемо. В противен случай то би било обект на обжалване. Законът познава т.нар. „тран сформаци“ на пороците, в зависимост от момента, в който те бъдат констати рани. Така напр., установената липса на надлежна представителна власт по време на всящото производство, когато не бъде отстранена и засяга процесу

¹³ Сrv. различните хипотези при Сталев,....

168

алната му основа, води прекратяването му като недопустимо, въпреки че след влизането в сила на решението, този порок е основание за неговата отмяна като неправилно (чл. 303, ал. 1, т. 5).

Но когато подобно неправомерно въздействие се индицира посредством отказа на съдия от състава да подпише изготвения документ, **то отказът решението да бъде подписано да се приеме за ирелевантен относно валидността му, би означавало да се твърди, че законът допуска и урежда съзнателно хипотеза, която съдържа в себе си потенциал, впоследствие това решение да бъде отменено.** Смисълът на въпросното изискване на подписи от всички е в превенцията на подобен резултат, който сам по себе си е несъвместим с целите на правораздаването.

4. Затова ми се струва, че аргументацията в мотивите към тълкувателното решение, за да се обосноват и двата дадени отговора в него, не следва да про изтича от анализ на хипотези, които не са предмет на тълкувателното дело. Отказът на съдия да подпише съдебното решение трябва да се разглежда като самостоятелна и независима от останалите хипотези на неполагане на подпис от един от членовете на съдебния състав, която сама по себе си би следвало да се третира като индичия за невалидно формирана воля и основание за прогласяване на неговата нищожност. Този подход, обаче, следва да рефлектира и върху дадените в решението отговори на поставените два въпроса.

Загубването на съдийското качество в съответния съд не трябва да бъде разглеждано като равностойно на останалите обективни причини преди подписването, респ. преди обявяването на решението. Едно е обективна невъз

можност за полагане на самия подпис, друго – липсата на правна възможност решението да бъде подписано. Преминването на друга работа, уволнението и изобщо – незаемането на съдийска длъжност към момента, в който докуменът на решението следва да бъде подписан, респ. то да бъде обявено, предста влява настъпила правна промяна в статуса на съответния съдия. Новото правно положение означава, че фактическият състав на решението е прекъснат преди да бъде финализиран. Напусналото съдийската длъжност лице не може повече да бъде част от един надлежен съдебен състав, какъвто е необходим за постановяването на решението. Правна промяна представлява и настъпила та междувременно смърт на съдията. Смъртта е юридическо събитие, което дава отражение на хода на производството, в случая преди да бъде завършен фактическият състав на постановяването на решението, един от членовете на законния съдебен състав е загубил правоспособността си.¹⁴

¹⁴ Мисля, че тук следва да бъде отнесена и хипотезата на постяване под запрещение – практически обаче нереализуема, доколкото процесът за този резултат е твърде продължителен, което означава, че съответният съдия далеч преди това би бил заменен като член на състава.

169

Този подход би имал и дисциплиниращо въздействие при изготвянето и подписването на документите на съдебните решения, както и върху процеса на своевременното им обявяване по законовия ред.

Не на последно място трябва да се подчертае, че в мотивите към т. 15 от цитираното ППВС 1/85 г. изрично се отграничават пороците на решението, предизвикани от обективна невъзможност за полагане на подпис, от тези, при които е налице отказ решението да бъде подписано, а именно: „При отказ от неподписалия член на съдебния състав да подпише съдебния акт е налице основание за обявяване на обжалваното решение за нищожно“.^{15 16}

В обобщение, видно от гореизложеното, проблемите, които се поставят пред анализа на изискванията за постановяването и валидността на съдебните решения, продължават да съществуват пред теорията и съдебната практика и очакват своето цялостно, вътрешно-безпротиворечиво и съответстващо на целите и смисъла на закона разрешение.

¹⁵ Пунев, Благвест в: Граждански процесуален кодекс. Приложен коментар, пробле

ми на правораздаването, анализ на съдебната практика (в съавторство), 2. прераб. и доп. изд. София: ИК Труд и право, 2017, с. 656, поддържа категорично тезата, че за да не бъде пречка пред валидността на решението, причината за неподписването му „трябва да бъде обективна и то от физическо, а не от правно естество“.¹⁶ Същият извод е направен и в цитираното в бел. 12 особено мнение на съдиите от ВКС, според които „отбелязването по чл. 236 ал. 3 изр. второ ГПК (чл. 189 ал. 3 ГПК отм.), като изключение, намира приложение при всяка обективна невъзможност, стига нейна присъща последица да е физическата невъзможност. Изключението ще е приложимо като форма за постановяване на валидно съдебно решение, когато невъзможността за един от членовете на съдебния състав да положи подпис е обусловена от причина, стояща извън неговата воля и същевременно не е израз на воля този съдия да не подпише акта“.

В особеното мнение се посочва още и, че: Връзката между задължението да се подпише съдебното решение, изведено от чл. 236 ал. 1 предл. първо ГПК и постановяването му като акт на съд в съответната форма, характеризира самото задължение като длъжностно. Съдия, който е участвал в разглеждането на делото (чл. 20, предл. второ ГПК) и приемането (чл. 21 ал. 5 ГПК) на решението, но вече няма длъжностното качество, не може да го изпълни. И още: „С обявяването завършва фактическият състав на решението и ако към този момент подписал го член на съдебния състав съдия е загубил това качество в съответния съд, постановеният с негово участие съдебен акт е нищожен. При освобождаване от длъжност съдията губи правомощието да подписва съдебни актове, освен в случаите на изрично уредена в закона правна възможност, при командироване. Без това условие фактическият състав не може да бъде довършен, а подписаното само от двама съдии решение е нищожно“.

170

ЛИТЕРАТУРА

Граждански процесуален кодекс: Приложен коментар, проблеми на правораздаването, анализ на съдебната практика. (В съавторство). 2. прераб. и доп. изд. София: Труд и право, 2017.

Корнезов, Любен. Касационно производство. София: Софи Р, 1998. **Мингова**, Анелия. Въззивно и касационно обжалване на съдебните решения. София: Софи Р, 1999.

Силяновски, Димитър. Абсолютна нищожност на съдебните решения. – *Юридическа мисъл*, 1927, № 2; 1928, № 1.

Сталев, Живко. Българско гражданско процесуално право. 4. доп. и прераб. изд. София: Наука и изкуство, 1988.

Сталев, Живко. Българско гражданско процесуално право. 6. доп. и прераб. изд. София: Сиела, 2000.

Стамболиев, Огнян. Атакуване на нищожни съдебни решения по граждански дела. – *Правна мисъл*, 1983, № 6.

Ballon, Oskar. Einführung in das österreichische Zivilprozessrecht Streitiges Verfahren. Leykam, 1993.

Buchegger, Walter, Astrid **Diexler**, Richard **Holzhammer**. Praktisches Zivilprozessrecht. Wien-New York, 1988.

Fashing, Hans. Lehrbuch des österreichische Zivilprozessrecht. Wien, 1991.

Дадена в Катедра „Гражданскоправни науки“ – май 2020 г.
Рецензенти – проф. д-р Валентина Попова
доц. д-р Камелия Цолова